

מתכונת

...אינני רוצה לגור בירושלים... הייתי שם פעמיים, ואני מקווה

שיקברו אותי שם... שיג ושיח עם האנשים שייבשו ביצות. קדחו

במלאריה. לחמו בפיראיהמידבר. רקדו הורה לאור מדורות בגליל.

האנשים שלחמו בשילטון הבריטי והרגו אנגלים...

הישראלי הנודד

צויריקר במיסעדה, כדי שלא יאלץ למכור את גלינות- הצויר שכבר רכש. המספר מוסיף כתובות לצוירים, ועל אחד מהם: "...מלאך בעל חמורת, שכנפו צומחות לו מישבני כתבתי: ולטר בנימין, חיכיתי לך במיסעדה שלושה ימים ונמאס לי. להתראות בירושלים..." יום אחד ניגש אל המספר אחד מלקוחות המיסעדה, המנסה ליצור קשר עם המספר: "אבל אינני גרמני. אני יהודי כמון - אמרתי לו. - מורד - אמר - לא זיהיתי אותך כיהודי. כדרך-כלל אני מזהה (24)..." זהו אחד הסימנים הטבועים בדמות המספר על ישראליותו. "לא זיהיתי אותך כיהודי" זהו פניה שבה נתקל כל ישראלי בחוף-לארץ. הזקן והצעיר מנהלים שיחה הנסבה על ברוך גרשוני בירושלים. תמוז אינו מסתיר כי ברוך גרשוני הוא פרופ' גרשום שלום. הזקן אומר בצנינות: "בשאלות, יכתוב עלי ברוך גרשוני הספר יפה. הוא כתב יפה כליכך על אדורנו. קראת ב,פרנקפורט-אלגמינא? ברוך גרשוני כותב הספרים ימים מאד (25)..."

בנימין תמוז

המספר מתקשר ריגשית לזקן, מספר לו על תוכניותיו. אחר כך ניפרדים השניים והמספר ממשיך לעסוק בסחר-אמנות, תוך שהוא קובע: "...אלמלא ידעתי שישראל שרויה במלחמות מתמידות עם אויביה, יכול הייתי להניח שהיא מרכז עולמי למיסחר בדברי-אמנות מוזיזים (29)..." כל הזמן הרתיעה הזאת מישראל. המספר מביא את הזקן לחדרו, עלימנת שידפדף באוסף-האמנות שלו, ובתיקוה להציג לו מרישומיו: "...ואז שלף דף אחד, הרחיקו מעט מעיניו וחיך כהנאה: - קנדינסקי יפה מאד - אמר (32)..." ומסתבר שהזקן הכיר את קנדינסקי בברלין. הצעיר מתאר את הרגשותיו בשנות העשרים והשלושים בגרמניה: "...כל הפעילות הזאת בצויר, בשירה. ממש לפני שהכל נגמר פיתאום (34)..." וכך עולה נושא פיזור יהודי גרמניה בעולם: "אינני רוצה לגור בירושלים - אמר הייתי שם פעמיים, ואני מקווה שיקברו אותי שם. אבל לחיות בירושלים זה יותר מדי (35)..."

א. ללא ניפנוף דגלים

בנוף-הסיפורתי החלול, המזויף והשקרי - שאותו צרו, במשך קרוב לשלושים שנה, מרבית סופרי דור מילחמת-השחרור, נותרו בודדים שהזמן והכוב לא הצליחו להשחיתם, ולהביאם לידי יצירת קלישאות-תרבותיות ז'ורנאליסטיות בנוסח אהרון מגד, משה שמיר, הנוך ברטוב ואחרים מסופרי תש"ח.

אחד הבודדים ששמר על דרך סיפורתית עצמאית הוא בנימין תמוז, אשר מעודו לא השתייך למיסגרות העל-התרבותיות של סופרי ארץ-ישראל-העובדת, ואף נימנה בשנים שקדמו להקמת המדינה עם הזרם הכועני, ב-הנהגתו של יונתן רטוש. בניגוד לז'אנר הסיפורתי המקובל בארץ, המתמסר לשפיעת נרקוזו על הקוראים וזריית שקרים בעיניהם של צרכני-התרבות שקד תמוז, לאורך כל יצירתו הסיפ-רותית, על בניית דמויות פיקרסקיות-למחצה, המלעיגות תוך כדי הרפתקאותיהן על התפוררות החלום-הישראלי, והחוששים אגב אורחא את החלל התרבותי בארץ. מתוך מעקב אחר גיבוריו של תמוז בטירלווגיה אליקום, ביעקב והפרדס, וגם בסיפוריו הקצרים, ניתן לקבל תמונת-מצב מקיפה, הדנה באווירה חברתית בה כשלו יסודות התרבות. מתוך התמונה המוצגת על-ידי גיבוריו של תמוז עולה ומוחשת אי-היכולת של יצירת מודשת כלשהי מי-90 שנות הצינונות בארץ, וליגלוג חוזר ונשנה על ניסיון ההשתלה לשורשים דתיים של עבר רחוק יותר. למעשה, גלריית הדמויות של תמוז עסוקה במליטה לא-מודעת מהציפורי התרבותית והמתקתק של נוסטאלגיה, המתפקד בהווייה התרבותית הישראלית כתחליף-סינטי לחזון כלשהו. גיבוריו של תמוז, אם הם חיים בארץ או בניכר, הנוף הפנימי שלהם מנוגד לחווייה הישראלית בהתגלותה ה-פומבית. בכל גוף שהוא דנות דמויות אלה במכאניזם התחושתי של הישראלי, וזאת ביתר כישרון מכל אותם אפיגוניים של התרבות הסלאבית - בני-דורו - שהת מסדו להפיקת תרבות-האם שלהם, לתרבות-ישראלית, כפי ש,ההורה" וה"קרקוביאק" הפכו ריקודי-עם ישראליים. תחת ליצור נוסטאלגיה, שעליה לשמש חברה נטולת ערכים, מתמודד תמוז, בעיקר בספריו האחרונים, בשאלות עקרוניות, קיומיות לגבי מהות החיים בארץ-ישראל. הוא נמנע מלנספח בדגלים כלשהם, כנענים כציונים, תוך שהוא מצליח להעביר את שאלותיו, תהיותיו ועולמו למישור הפרט.

בסיפרו האחרון, מישלי בקבוקים, שראה אור באחר רונה, יצר בנימין תמוז דמות בודיה, המתחזה ביהדות הקוסמופוליטית שבה, שעה שבקירבה ניתן למצוא את הישראלי-הנודד מלא השקיקה לדמות היהודי-הנודד. מי סביב לדמות-המספר מציג המחבר מערכת של עורזיזיהוי כימעט-בשתיים, הדנים באיזכור נקודות ישראליות, והד רושם הוא שדמות-המספר שסיפרו של עסקה ב-דחיקה מכוונת של העבר הישראלי, הפרטי והקולקטיבי, לנכבים.

ב. "ולטר בנימין, חיכיתי לך במיסעדה שלושה ימים ונמאס לי. להתראות בירושלים"

המספר במשלי בקבוקים הוא יתום, בן למישפחה מרכזי מישלי בקבוקים. בנימין תמוז, הוצאת הקה"מ, 103 עמודים.

ג. אומה שבשמים ואוצרות אמנות בנהר

הפגישה הבאה של המספר עם הזקן היא בנוף כמעט ברנדי, הלכות מעבר לגבולין ברובע היהודי וייטצ'אפל. הזקן סוחב שתי חבילות. הצעיר עוור לו עד לביתו, שם פותח אותו הזקן, ומוציא חוברות: "כשרואתי את החוברת שהיה הזקן מנופף לנגד עיני, סבור הייתי שאני רואה איתות עיבריות... לא אפריו כלל אם אומר שלכי חדל מרפוק וחשתי כאב, מעין עווית פנימית (43)..." המהלך האסוציאטיבי של האות העברית, חושף מעט מ,הישראלי-הנודד" הזה. ובאשליה של אותיות אידיש לעיבריות מסיק המספר: "יש לזקן שיגזישו עם ה-אנשים שיבשו ביצות, קדחו במלאריה, לחמו בפראי-המידבר, רקדו הורה לאור מדורות בגליל. האנשים שלחמו בשילטון הבריטי והרגו אנגלים. אנשים שלחמו כפלמ"ח ובהגנה ובאצ"ל ובלח"י, והיו מרוויסטים יהודים, שהפילו חיתתם על האימפריה הבריטית וגירשו את האנגלים מן המזרח-התיכון... כל ימי עקפתי את המיפגש הזה. כעין אחת קראתי כעיתון על ניצחונותיהם בקרבות, ו-כעין כעין שנייה חיפשתי קרנות-מיובח להיאחו בהן (44)..." לרגע נדמה, בקריאת קטע זה, שתמוז שב לדמות של אחד מגיבוריו בשנות ה-50, למיכאל אנגלסון מתניוק שנישבה, העוסק בישראלי שירד לפני מילחמת-48' לי-אנגליה. לבטי, הינו והניסיונות למחיקת החווייה-הישראלית מעברו.

* פרופ' שלום תפרנס בהספד-דיוולומטיו לאנשי "אסכולת-פרנקפורט".